

Laadulliset tutkimusmenetelmät 1

3. LUENTO: TUTKIMUKSEN AINEISTO

Miten tutkimuksen tausta rakennetaan?

- Mitä elementtejä tutkimuksen taustassa on?
- Mitä tulee ottaa huomioon?

Tutkimuksen tausta –yhteenvetoa:

- Käsitteiden määrittely: tutkimuksen avainsanojen kautta käsitteiden määrittelyyn
 - Teoriatausta: mitä aiheesta tutkittu aiemmin?
 - Kontekstिताusta: missä aiheita tutkitaan?
 - Metodologinen tausta: laadullisen tutkimuksen tausta ja menetelmien/lähestymistavan tausta: miten aiheita tutkitaan tällä menetelmällä ja miten menetelmät suhteutuvat tutkimustehtävään ja teoria- ja kontekstिताustaan?
- Tutkimuksen eri osa-alueiden vuorovaikutus ja loogisuus tärkeää

Yhteenvetoa tähänastisesta

- 1. luento: tutkimuksen lähtökohdat, tutkimussuunnitelma, tutkimusaiheen valinta
- 2. luento: tutkimuksen tausta: teoria, konteksti, metodit, käsitteiden määrittely, tiedonhaku
- **3. luento: tutkimuksen aineisto**
 - Laadulliset aineistonkeruumenetelmät ja aineiston kerääminen

Tutkimuksen aineisto

- Luennon rakenne:
 - Yleistä tutkimusaineistosta ja sen keräämisestä:
 - ✦ Mitä on tutkimusaineisto? Millaista se voi olla/sen tulee olla?
 - Esittely laadullisista aineistonkeruumenetelmistä, keskiössä etenkin: haastattelut, havainnointi, avoin kysely ja dokumentaariaineisto
 - Suosituksia tutkimusprojektiraportin aineistomääristä

10 tärkeää seikkaa aineiston keräämistä suunniteltaessa

(Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003)

- 1) Aineiston kerääminen: kerääkö itse vai valmis aineisto?
- 2) Mikä/Ketkä tutkimuksen kohteena? (yksilöt, organisaatiot, tekstit,...)
- 3) Millainen aikaulottuvuus tarvitaan? (pitkittäis- vai poikittaistutkimus)
- 4) Aineiston keräämisen menetelmä/-t
- 5) Koulutus menetelmän käyttöön ("Haastattelijaksi ei synnytä vaan opitaan")

10 tärkeää seikkaa aineiston keräämistä suunniteltaessa

(Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003)

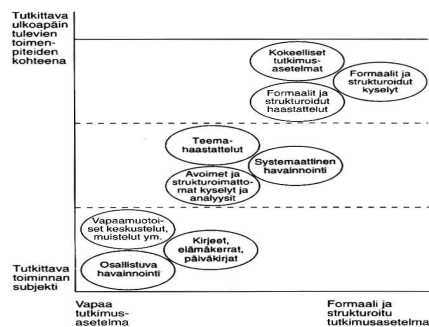
- 6) Tutkittavien valinta ja määrä
- 7) Tutkittavien pyytäminen ja suostumus
- 8) Keiden kaikkien kanssa neuvoteltava järjestelyistä? (työn ohjaaja, tutkittava taho esim. koulu/päiväkoti: tutkimusluvut jne.)
- 9) Laitteiden ja materiaalin hankinta (tallentimet, postituskuoret tms.)
- 10) Kustannuslaskelma

Mitä on tutkimusaineisto?

- Tutkimus on tutkimusaineiston varassa
 - Tutkimuksen näkökulma ja tutkimustehtävä sekä konteksti määrittävät tutkimusaineiston valintaa – toisaalta tutkimusaineisto määrittää näkökulmaa ja tutkimustehtävää (vrt. tutkimuspiraali 2. luennolla)
 - Empiiristä eli konkreettista, "kouraan tuntuva"
 - Tutkimusaineiston kerääminen suunniteltava hyvin
 - Monet asiat vaikuttavat aineiston keräämiseen: ikä, aika, paikka, kieli, kulttuuri, uskonto, sukupuoli
 - Tutkijan rooli merkittävä kuten myös mm. ympäristön ja valtasuhteiden
- Tietoisuus näistä tekijöistä tärkeää!

Aineistonkeruutavat

(Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003)

HUOM: aineistonkeruumenetelmä on yhteydessä tutkimusstrategiaan/-suuntaukseen

Mitä on laadullinen tutkimusaineisto?

- Laadullisen tutkimuksen aineistoa voi kerätä monella tavalla kuten esimerkiksi:
 - Haastattelut
 - + Laadullinen asennetutkimus
 - Havainnoinnit
 - Taltioinnit (ääni, kuva)
 - Avoimet kyselyt (laadullista sisältöä: avoimet kysymykset, ei suljetut kysymykset)
 - Pyynnöstä tuotetut tekstit (eläytymismenetelmä)
 - Asiakirjat, päiväkirjat, omaelämäkerrat, kirjeet, kirjoitelmat, media, aiemmat tutkimusaineistot
 - → tutkimus voi sisältää yhdenlaista aineistoa tai ääritapauksessa em. yhdessä (vrt. tapaustutkimus)

Aineiston kerääminen: haastattelut

- Tarkoituksena tutkia ja ymmärtää toista ihmistä, hänen ajatteluaan ja käyttäytymistään
- Haastattelija kuuntelee aktiivisesti ja tallentaa haastattelun (laajoja muistiinpanoja vaikea tehdä): sanelin, mp3, nauhuri, video
- Haastattelujen litterointi eli kirjoittaminen tekstiksi sellaisinaan
 - Litteroinnin tarkkuus riippuu analyysimenetelmästä: puhe, eleet, katkot, haukotukset ym.

Aineiston kerääminen: haastattelut

- Haastattelutyyppejä: (mm. Eskola & Suoranta 1999)
 - #1: Strukturoitu eli lomakehaastattelu:
 - » Valmiit kysymykset, ohjattu täyttö, valmiit vastausvaihtoehdot, samassa järjestyksessä kaikille
 - » Sopiva menetelmä, kun tutkitaan suurta ja yhtenäistä ryhmää
 - » Puhelinhaastattelut yleensä tällä menetelmällä

Esimerkki lomakehaastattelusta

- T: Miten tavallisesti menettelette, kun lapsenne tekee jotakin luvaton?
- H1: Kyllä minä tavallisesti juttelen sen kanssa, vaikka joskus tulee kyllä laitettua jäähyllä.

Strukturoidun lomakkeen vaihtoehdot:

- 1) keskustelu
- 2) aresti
- 3) selkäsauna
- 4) ei rangaistusta
- 5) ei osaa sanoa

→ Tutkija valitsee vaihtoehdon 1: keskustelu on yleisin tapa hoitaa asia

(HUOM: voidaan laventaa puolistrukturoidun suuntaan):

- T: Mistä / miten olet oppinut / omaksunut kyseinen ratkaisumenetelmän?

(Metsämuuronen (toim.) (2006). Laadullisen tutkimuksen käsikirja)

Aineiston kerääminen: haastattelut

- Haastattelutyyppijä: (mm. Eskola & Suoranta 1999)
 - #2: Puolistrukturoitu haastattelu:
 - » Samat kysymykset kaikille, vastaukset omin sanoin
 - #3: Teemahaastattelu:
 - » Teema-alueet määritelty etukäteen, jotka käydään läpi haastattelussa mutta ei valmiita kysymyksiä
 - Voi olla myös puolistrukturoitu eli valmiit kysymykset
 - Teemojen avulla helpompi keskustella myös aroista aiheista tai arvoista ja ihanteista
 - Tutkimustehtävä ja tausta ohjaavat teemojen rakentamista
 - » Haastateltavia melko vähän
 - » Haastateltavien puhe keskiössä, samat teemat käydään läpi kaikkien kanssa, järjestys ja painotus voivat vaihdella
 - » Lisäkysymykset ja tarkennukset mahdollisia
 - » Haastattelurungon voi toimittaa jo etukäteen haastateltaville
 - » Teemat apuna myös aineiston käsittelyssä

Tutkimusesimerkki: Lahjakkuus koulumaailmassa

Miten opettajat käsittävän lahjakkuuden? Miten he ottavat lahjakkaat oppilaat huomioon? Miten lahjakkuuden pedagogia rakentuu opettajan käytännön työssä?

→ Lähtökohtana on se, että on olemassa vain yksi maailma, josta ihmiset muodostavat erilaisia ja toisistaan poikkeavia käsityksiä. (Metsämuuronen 2003)

- Käsityksen ajatellaan ilmentävän ihmisen ja ympäristön välistä suhdetta (kokemusmaailmaa).

- Ihminen orientoituu ympäröivään maailmaan, rajaa ajattelun kohteen ja tekee siitä päätelmiä (suhde objektin ja subjektin välillä).

- Kokemus taas ilmentää objektin ja subjektin välistä suhdetta, siten kuin se näyttäytyy subjektille, ja käsitys muotoutuu kokemuksen (ja vuorovaikutuksen) myötä.

- Käsittäminen = merkitysten antamista jollekin ilmiölle.

→ Fenomenografisen käsityksen mukaan käsityksen muotoutumiseen liittyy myöskin kokemustapojen ja ajattelun muotojen taso.

Fenomenografia

Esimerkki 1: teemahaastattelusta

Teemahaastattelun/kirjoittelun runko:

- Lahjakkuus koulumaailmassa
- Taustatiedot: syntymävuosi, koulutus ja ura opettajana, lasten syntymän ajoittuminen, lasten lukumäärä
- Mitä on lahjakkuus?
 - Mistä lahjakkuus saa alkunsa?
 - Kuinka monella oppilailla on/ei ole lahjakkuutta?
 - Millaista lahjakkuutta on koulussa tavataan / arvostetaan?
- Millainen on lahjakas oppilas?
 - Miten lahjakkuuden tunnistaa luokassa?
 - Miten lahjakkuus ilmenee?
 - Millaisia suorituksia lahjakkaalla on?
- Millaisia heikkouksia lahjakkailla lapsilla on?
- Mitä ajattelet lahjakkaiden oppilaiden eriyttämisestä?
 - Millaista opetusta lahjakas lapsi tarvitsee?
 - Miten lahjakkaan lapsen opettaminen käytännössä onnistuu? (suurimmat haasteet – suurimmat onnistumiset)

Esimerkki 2: teemahaastattelusta

Teemahaastattelun runko: Luokanopettajien käsityksiä monikulttuurisuuskasvatuksesta

- Haastateltavien taustatiedot: ikä, sukupuoli, valmistumisvuosi, yliopisto, koulu, jossa töissä
- Mitä monikulttuurisuus mielestäsi tarkoittaa?
- Miten ymmärrät monikulttuurisuuskasvatuksen?
- Mikä tarkoitus monikulttuurisuuskasvatuksella mielestäsi on?
- Onko monikulttuurisuuskasvatus mielestäsi tärkeää? Miksi?
- Miten moninaisuus ja monikulttuurisuus näyttäytyy koulussanne? Entä luokassasi? Vai näyttäytyykö se? Miksi se näyttäytyy niin kuin näyttäytyy?

Esimerkki 2: teemahaastattelusta

- Miten monikulttuurisuuskasvatus on huomioitu koulunne opetussuunnitelmassa? Miten se pitäisi mielestäsi huomioida?
- Miten monikulttuurisuuskasvatusta toteutetaan koulussanne? Entä luokassasi?
- Millaisista sisällöistä monikulttuurisuuskasvatus mielestäsi muodostuu?
- Miten käsittelet monikulttuurisuutta luokassasi? Kerro jokin esimerkki.
- Kenelle vastuu monikulttuurisuuskasvatuksesta mielestäsi kuuluu? Miksi?
- Keneen monikulttuurisuuskasvatusta tulisi kohdentaa?
- Millaisia valmiuksia monikulttuurisuuskasvatukseen koet omaavasi? Mistä olet saanut näitä valmiuksia?
- Millaista on mielestäsi onnistunut monikulttuurisuuskasvatus? Kerro jokin esimerkki.

Aineiston kerääminen: haastattelut

- Haastattelutyyppejä: (mm. Eskola & Suoranta 1999)
 - **Avoin haastattelu:** keskustelunomainen, tietty aihe muttei käydä välttämättä läpi samoja teemoja kaikkien kanssa; vähän haastateltavia
 - **Ryhmähaastattelu/ryhmäkeskustelu:** yksilöhaastattelun sijasta/ohella, haastattelijoita yksi tai useampi, ryhmän vuorovaikutus
Huom! Ryhmän koko ja tallennuksen tapa: tutkittavien äänten erottaminen keskustelusta
 - **Syvähaastattelu:** useampi avoin haastattelu saman haastateltavan kanssa

Huom! Harkittu menetelmän käyttö

<http://www.youtube.com/watch?v=9t-hYjAKww&feature=youtu.be>

Haastattelun purkaminen

Litterointi

Luo koodikielen logiikka tallennuksissa ja litteroinneissa:

T = tutkija, H1= ensimmäinen haastateltava

- T: Nii justii, kyllä. No miten sitten kuvaisit tässä koulussa vanhempien ja perheitten osallistumista tähän koulun arkeen ja työhön?
- H1: No vanhempainilloissa he tulee ja ne on, voi sanoa, että ehkä se sama huomio, mikä on muuallakin, että me koetaan, että ne vanhemmat, joiden pitäisi olla meidän mielestä, jotka tarvitsis sekä semmosta tukea tai muuta, niin ei välttämättä tule ja sitten ne tulee, joilla ei ole niin sanotusti ongelmia.

Haastattelun eräs toteuttamisvaihtoehto: Laadullinen asennetutkimus

- Laadullisessa asennetutkimuksessa haastateltavalle esitetään väittämiä, johon hän ottaa kantaa, argumentoi väittämästä esiin tulevia asioita.
- Haastattelija ei johdattele haastateltavaa argumentoinnin aikana, eikä esitä argumentaatioon tai kannanottoon lisäkysymyksiä.
- Haastateltavalle esitetään kysymys ja samaan aikaan kysymys on paperilla tai sähköisesti nähtävänä (väittämä "puhuttuna", saattaa unohtua argumentoinnin aikana).
- Väittämiin esitetyistä kannanotoista ja argumentaatiosta muodostuu kielellinen raakamassa, jonka tutkija analysoi ja tekee tarvittavat päätelmät esitettyihin varsinaiseen tieteelliseen esitettyyn ongelmaan.
- Laadullisessa asennetutkimuksessa on usein taustalla tutkijan esittämä hypoteesi → poikkeaa trad. laad. tuottamistavoista.

H: Ensimmäinen väittämä. Kunnan koulutuspoliittiset ratkaisut ovat olleet hyviä.

V: Lähikouluperiaate tulee ihan ensimmäisenä mieleen eli se, että meillä tietoisesti on pyritty siihen, että kaikki koulut ovat sellaisia, että huoltajat haluaisivat siitä läheltä laittaa sinne lapsukaisensa sinne kouluun ja, että oppilasvirrat pyritään ohjaamaan myös siten, että se on huoltajille riittävällä tavalla ennakoitua ja että koulujen esimerkiksi nyt seiskaluokkia kun täytetään niin kouluihin tää niin sanottu toissijaisen oton jää erittäin pieneksi, jotta voidaan ennakoida se, että kaikki jotka asuu siinä lähellä pääsee sinne, mutta että kun oppilaat, ehkä jotkut haluaisivat kunnassamme mennä johonki toiseen kouluun niin lähikouluperiaate ei lähde murentumaan lii...

Yhteenveto: haastattelut

- Tutkimustehtävä ja tutkimuksen tausta ohjaavat haastateltavien valintaa ja haastattelurungon muodostamista
- Haastattelun hyvä suunnittelu: näytä ainakin ohjaajalle suunnitelma ja runko
- Haastateltavien tavoittaminen ja haastatteluista sopiminen (aika, paikka, arvioitu kesto, sisältö)
- Haastattelujen toteuttaminen ja tallentaminen
 - » Haastattelijan rooli: ohjaa hienovaraisesti, motivoi, ylläpitää
 - » Luottamuksen rakentaminen: avoimuus, tulosten raportoinnista kertominen (esim. analyysimenetelmästä)
- Haastattelujen litterointi ja analysointi
- Raportin rakentaminen: aineistokatkelmat
- Tutkittaville mahdollisuus tutustua aineistoon ja raporttiin

Huom! Haastattelu on vuorovaikutustilanne

Aineiston kerääminen: havainnointi (mm. Hirsjärvi et al 2003)

- Tutkitaan, mitä todella tapahtuu (vrt. kyselyt ja haastattelut: mielipiteet, ajatukset ja kokemukset)
- Välitöntä, suoraa tietoa tutkimuskohteesta
 - » Esimerkiksi vuorovaikutuksen tutkiminen
- Havainnointipäiväkirja, videointi jne.
- Havainnoijan vaikutus tutkittavaan tilanteeseen esim. koululuokassa
- Subjektiivista, inhimillistä toimintaa
- Aikaa vievää, eettiset kysymykset

Aineiston kerääminen: havainnointi

- Havainnoinnin lajit: (mm. Hirsjärvi et al 2003)
 - Osallistuva havainnointi:
 - » Muotoutuu tilanteen mukaan
 - » Havainnoija ryhmään osallistujana, osallistumisen aste vaihtelee:
 - Täydellinen osallistuminen
 - Osallistuja havainnoijana
 - Systemaattinen havainnointi:
 - » Järjestelmällistä, jäsennettyä esim. luokittelu- tai arviointilomake
 - » Havainnoija ulkopuolisena toimijana
- Tärkeää pitää erillään havainnot ja omat tulkinnat havainnoista

Esimerkki havainnoinnista

- Havainnointipäiväkirja:
 - Päiväkirjamainen kirjaaminen: aika ja tutkittavan/tutkittavien toiminnot sinä aikana (esim. yksi päivä tai oppitunti)
 - Mahdollisimman tarkasti ja havainnollisesti; toistuvat toiminnot voi kuvata vain kerran tarkasti ja sitten lyhyemmin toistuessaan
 - Valmiita teemoja havainnointipäiväkirjaan havainnoinnin suuntaamiseksi ja avuksi esim. vuorovaikutus, liikkuminen, eri menetelmien käyttö, muuta

<http://www.youtube.com/watch?v=Gq6v59YoPUM>

Yhteenveto: havainnointi

- Avainkysymyksiä:
 - Mitä havainnoidaan?
 - Mitä todellisuudessa tapahtuu?
 - Miten tiedot tallennetaan?
 - Ohjaako tutkimustilanne havaintoja vai onko etukäteen laadittu havainnointisuunnitelma (esim. lomake)?
 - Miten havainnointi ajoittuu esim. kenttätööhön (orientaatio- ja tutustumisvaihe)?

Aineiston kerääminen: avoin kysely (mm. Hirsjärvi et al 2003)

- Taustatietoja mahdollista kysyä alussa
- Itse kysely: vain kysymykset ja tyhjä tila vastauksia varten esim.
 - Millaisia toivomuksia teillä on kunnalta saatavista lasten päivähoitopalveluista?
- Tutkittava voi rakentaa vastauksen omin sanoin, ei valmista ehdotusta
- Saadaan tietoa, mikä on keskeistä ja tärkeää vastaajan ajattelussa; myös tunteista ja tietämyksestä tietoa

Eläytymismenetelmä

- Pyydetään pienimuotoisten tarinoiden *kirjallista* esittämistä
- Vastaajalle annetaan kehyskertomukseksi taustatietoa (tapahtuma ja konteksti), johon tulee pyrkiä eläytymään
- Vastaaja pyrkii esittämään kertomuksen, miksi tilanteeseen on päädytty tai miten tilanne jatkuu

"Kuvittele, että syksyn alussa luokkaasi on integroitu uusi erityistä tukea tarvitseva oppilas. Jouluna sinä, oppilas ja hänen vanhempansa toteavat yhdessä, että olipa se harvinaisen hyvin toteutunut intergaatio. Käytä mielikuvitustasi ja kirjoita integraation onnistumiseen johtaneista syistä..."

...ja vastaava negatiivinen skenaario...

Aineiston kerääminen: valmiit dokumentit

- Uuden aineiston kerääminen dokumenttimuodossa tai olemassa olevan aineiston käyttö
- Huomio voi kiinnittyä esim. argumentointiin lähteissä, tarinoiden rakenteeseen ja muotoon tai tiettyjen teemojen esiintymiseen aineistossa
- Omaelämäkerrat, päiväkirjat, kirjeet, kirjoitelmat, muistelmat, viralliset dokumentit (ks. päiväkotien toimintasuunnitelmat)

Aineiston koko ja edustavuus (mm. Hirsjärvi et al 2003; Tuomi & Sarajarvi 2003)

- Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena **tutkimuskohteen ymmärtäminen**
 - Aineiston koko tutkittavan kohteen mukaan tai aineiston saannin mukaan
 - Tutkittavana voi olla yksi tapaus tai useita
- **Saturaatio** = kylläntyminen eli kun uudet tapaukset eivät tuota enää tutkimusongelman kannalta uutta tietoa
 - Tutkimustehtävä: tulee tietää, mitä aineistosta hakee
 - Aineiston rajausta: tutkimustehtävän selvittäminen
 - Haasteena laadullisen tutkimuksen ainutlaatuisuus
- Ei pyritä yleistettävyyteen, mutta yksityisessä toistuu yleinen: yksityisen tapauksen riittävän tarkka tutkiminen tuo esiin merkittävät ja toistuvat piirteet

Aineiston koko ja edustavuus

- Harkinnanvarainen tai tarkoituksenmukainen "näyte" – mieluummin käytetään laadullisessa tutkimuksessa "tutkittavat", "tutkimuskohde", "tutkimusjoukko"
- Yksi aineiston keräämisen muoto: "Lumipallo-otanta"
- Laadullisessa tutkimuksessa aineiston koko ei ratkaisevinta vaan rajausta, sisältö ja laatu (kvalitatiivinen, quality)
- Aineiston monipuolinen esittely ja sen tulkinnot antavat mahdollisuuksia pohtia yleistettäviä piirteitä, vaikka laadullisessa tutkimuksessa ei tehdä yleistyksiä (vrt. määrällinen tutkimus)
- Rajausta oleellista: tapaus on esimerkki yleisestä, jolloin tärkeää jäsentynyt tutkimuksen tausta ja aineisto, joka muodostaa kokonaisuuden esim. yhden päiväkodin/päiväkotiryhmän tutkiminen

Aineiston koko ja kattavuus

- **Triangulaatio:**
 - Kattavan kokonaiskuvan saaminen tutkimuskohteesta kahdella tai useammalla menetelmällä
 - Lisää tutkimuksen luotettavuutta
 - Esimerkiksi kyselyt, haastattelut ja havainnointi
 - Omassa tutkimuksessa kyselyt, esihaastattelut, havainnointi, jälkihaastattelut (stimulated recall – haastattelut)

Aineiston käsittely ennen analyysia

- Haastattelut: tallentaminen, koodisto tallennuksille, litterointi (tarkkuuden pohtiminen analyysimenetelmänkin näkökulmasta, tekniikka), tulosteet
- Havainnointi: päiväkirjadokumentit, videoaineiston koodaus ja litterointi
- Avoimet kyselyt: aineiston koostaminen lomakkeista tekstitiedostoiksi/kopiot
- Dokumenttiaineisto: tiedostot/kopiot, joihin voi tehdä merkintöjä analysoidessa

Suositusmääriä tutkimusprojektityön aineistoksi

- Haastattelut: kukin ryhmäläinen tekee ja litteroi yhden haastattelun, esimerkkikatkelma litteroinnista liitteeksi raporttiin
- Havainnointi: 2 x 30 min riittää esim. lasten leikkien havainnointia havainnointipäiväkirjan/-lomakkeen avulla
- Avoin kysely: muutama kysymys ja n. 10-20 kpl vastattuja kyselyitä
- Dokumentaariaineisto: esim. eri yksiköiden toimintasuunnitelmia, yksi toimintayksikkö/ryhmäläinen tai esim. lasten kirjallisuuden läpikäyntiä jonkin teeman valossa

Pohdi oppimispäiväkirjaan

- Mitä tulee huomioida tutkimuksen aineistonkeruuta suunnitellessa?
- Millaisia laadullisia aineistonkeruumenetelmiä voisin hyödyntää oman tutkimusaiheeni kohdalla ja miksi?
